

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

*Szlávitý Ágnes*¹

A Vajdaság munkaerő-piaci helyzete a nyilvántartási adatok és a magyar fiatalok meglátásai alapján

1. A vajdasági munkaerő-piaci helyzet bemutatása

1.1. Bevezető

A második világháború után Jugoszláviában sajtóságos munkaügyi viszonyok alakultak ki, melyekre a munkás öngazgatás, a teljes foglalkoztatottság és a társadalmi tulajdon volt a jellemző. Jugoszláviában a 90-es évek háborús időszaka és a gazdaság lebénulása alapjaiban döntötte meg az öngazgatású szocializmus munkajogi viszonyait, és jelentősen csökkentették a munkások jogait. Az elmúlt évtizedben, országunkban jegyezték Európa legmagasabb munkanélküliségét: a G17Plusz gazdasági szakértői csoport szerint 1999-ben a munkanélküliség elérte a 32%-ot. A látens munkanélküliség is jelentős volt, 1997-ben 770 ezer fő. Ebben az időben a munkanélküliek döntő hányada a politikai és gazdasági bizonytalanság következményeként kialakult, virágzó feketegazdaságban talált megélhetést (Gábrity Molnár 2000).

Szerbiában, 2001-ben jelentős gazdasági reform kezdődött, mely a piacgazdaságra való áttérést szorgalmazta. Ennek keretében a privatizációs törvénycsomag mellett, 2001. december 12-én meghozták az új munkajogi törvényt, majd 2003. április 1-jén a nyugdíjakat és a szociális ellátást szabályozó törvényt. Az ország munkaerő-politikája is a gazdaság irányításában felülkerekedő liberalizmus elvén alapszik. Ez abból is látható, hogy egyre kevesebb a státus jellegű jog, és mind na-

¹ A szerző okleveles közgazdász, a szabadkai Közgazdaságtudományi Kar tanársegédként dolgozik. A tanulmány az *Arany János Közalapítvány* 2005. évi támogatásával készült.

gyobb hangsúlyt kapnak az egyéni munkaszerződésekben megfogalmazott jogok.

A Szerbiában 2000 októberében beindított rendszerváltás gazdasági döntéshozóinak komoly kihívásokkal kellett szembenéznük a munkajog terén. Általánosságban elmondható, hogy országunkban normatív szinten a munkajogi szabályozás európai szintű. Alaposabban megvizsgálva a törvényes előírásokat azonban komoly ellentmondásokat fedezhetünk fel. Így például megfigyelhető, hogy szövetségi szinten Jugoszlávia alkotmánya nem tartalmazta a munkához való jog kitételét, ám az ebből fakadó részjogokat hasonló alapossággal tárgyalta, mint Szerbia alkotmánya, mely viszont tételesen is magában foglalta a munkához való jog alkotmányos garanciáját. Mivel a 2002-ben megalakult Szerbia és Montenegró Államközösség alkotmányjellegű jogi dokumentuma nem tartalmaz szociális és munkaügyi kitétel, így jelenleg Vajdaság lakosainak munkaügyi helyzetét egyedül a fent említett szerbiai munkaügyi törvény rendezi.

Az állam munkaerő-piaci törvényhozásának keretében 2003. júl. 10-én meghozta az új foglalkoztatási és munkanélküliség esetére vonatkozó biztosítást szabályozó törvényt. Ez az új jogszabály sem tartalmazza a szociális dialógus elvét; számos kedvezménnyel szolgál a munkaadóknak, a munkanélkülieket pedig aktívabb álláskeresőre ösztönzi. Ezt támasztja alá az is, hogy a munkanélküliek 3 hónapig várhatnak szűkebb szakterületüknek megfelelő állásra. Ha ezen időszak alatt nem találnak munkát, akkor még 6 hónapig reménykedhetnek abban, hogy a tágabb szakmai profiljuknak megfelelő munkalehetőségről értesítik őket. Ez után már bármilyen munkalehetőséget el kell fogadniuk, vagy törlik őket a nyilvántartásból. Az új törvény bevezette a közmunka fogalmát is, mely nemcsak az utakon és töltéseken végzett munkát jelenti, de a mozgássérülteknek nyújtható segítséget, a műemlékvédelemben és a környezetvédelemben kifejtett tevékenységet is (B. Tóth 2003).

Az új munkaügyi törvényt 2005. március 15-én hozta meg a köztársasági parlament. Ez a munkavállalók jogainak és kötelezettségeinek leírása mellett részletesen foglalkozik a munkáltató által a munkahely megszűnéséből adódó helyzet kezelésével, a szakszervezetek működésével és a kollektív szerződésekkel kapcsolatos kérdésekkel.

Az eddigi privatizációs folyamatok, a tranzíciós folyamatokat átélő más államokhoz hasonlóan, hazánkban is nagy hatással voltak a foglalkoztatottakra. A belső privatizáció útján magánosított vállalatok dolgozói részvényesekké váltak. E folyamatnak a munkavállalók motivációját és elkötelezettségét serkentő hatása mellett azonban több hátránya is van. A negatívum a munkavállalók és a részvényesek természetes érdekellentétéből fakad. A szerbiai tranzíciót átélő dolgozók többsége egy másik dilemmával is szembetalálja magát: sok vállalat csak a dolgozók létszámcökkentése árán maradhat fenn. Ilyenkor a távlatban remélt osztalék és a munkahely biztonsága között kell választani a dolgozóknak. Az ilyen és ehhez hasonló helyzetek mind hozzájárultak az országunkban különben is igen magas szociális feszültségek növeléséhez.

Vajdasági munkaerő-piaci helyzet bemutatásakor fontos előrebocsátani, hogy a gazdasági és politikai válság éveit megelőzően a munkaerő szempontjából Vajdaság az ország egyik legfejlettebb régiója volt. A munkavállalók magas fokú iskolai végzettségének, a régió gazdasági, kulturális és infrastrukturális fejlettségének köszönhetően, Vajdaság kedvező munkaerő-piaci potenciállal rendelkezett. Az elmúlt évtized gazdasági problémái mellett régióinkban egy sajátos probléma is jelentkezett, mégpedig a jelentős emigráció és bevándorlás. A délszláv háború után, 1999-ben még mindig mintegy 870 000 menekült tartózkodott Szerbiában. Jelentős részük Vajdaságban telepedett le. A menekültek bevándorlása nem csupán a régió nemzetiségi összetételét változtatta meg, de a munkavállalók szakképzettségi szintjét is jelentősen befolyásolta. A jugoszláviai háború kezdetén mintegy kétszáz-ezer fiatal szakember hagyta el az országot. A társadalmi és gazdasági kilátástalanság miatt kivándorolt, főleg magas szakképzettségű munkavállalók nagy érvágást jelentettek Vajdaság munkaerő-kínálatában is (Molnár Gábrity 2003).

A 2000 októberében történt politikai fordulat után hatalomra került kormány próbált javítani a nagyon súlyos munkanélküliségi helyzeten. A Köztársasági Munkaerő-piaci Intézet² új, a XXI. század kihívásait figyelembe vevő módszerekkel próbál segítséget nyújtani az elhelyez-

² Republički zavod za tržište rada

kedésben. Az Intézet munkatársai tanácsot adnak a hozzájuk fordulóknak a hatékony álláskereséssel, az állásinterjúra való felkészüléssel és a szakmai önéletrajz összeállításával kapcsolatban, illetve tájékoztatják az érdeklődőket a továbbképzési és átképzési lehetőségekről. Az intézet állásbörzétet is szervez, ahol a munkakeresők és a munkaadók közvetlen kapcsolatba kerülhetnek egymással. Azon egyének számára, akik már régóta vannak állás nélkül, külön klubokat szerveznek, ahol alaposabban fel tudnak készülni az álláskeresésére, közvetlen kapcsolatokat építhetnek ki és fejleszthetik motivációjukat és önbizalmukat. A Munkaerő-piaci Intézet és kirendeltségei továbbképzési lehetőséget is nyújtanak az érdeklődőknek. A továbbképzési programok két nagy csoportját különböztethetjük meg: a készségfejlesztő tréningek és a szakmai képzések.

1.2. Vajdasági munkaerő-piaci helyzetkép

Vajdaság munkaerő-piaci tendenciát és jelenlegi helyzetét oly módon mutatjuk be, hogy először az 1990. és 2000. év közötti időszak fontosabb folyamatainak tendenciáival foglalkozunk, majd 2004-ről adunk helyzetképet, és összehasonlítjuk az említett időszak adataival.

Vajdaság területén 2004. szept. 30-án 549 442 foglalkoztatott volt. A 2000. év adataihoz képest a foglalkoztatási helyzet nem sokat változott: 2000-ben 545 214 foglalkoztatottat tartottak nyilván. Az 1990-es adatokkal összehasonlítva azonban jelentős csökkenés tapasztalható, mert akkor még 604 412 foglalkoztatott volt a tartományban. A munkaerő-piaci helyzet elemzését a foglalkoztatottak strukturájának bemutatásával kezdjük, hiszen nagyon fontos megismerni a térség munkavállalóinak megoszlását a gazdasági ágazatok között.

1. táblázat: A foglalkoztatottak ágazatonkénti megoszlása a Vajdaságban

Ágazat	1990	2000. október
Összesen	604 412	545 214
<i>Gazdaságon kívüli tevékenységek – összesen</i>	<i>101 578</i>	<i>98 469</i>
<i>Gazdasági tevékenységek – összesen</i>	<i>502 834</i>	<i>446 745</i>
Ipar	241 172	195 986
Mezőgazdaság és halászat	63 941	47 690
Erdészet	2 123	3 796
Vízgazdálkodás	2 441	6 517
Építőipar	39 653	23 439
Közlekedés	38 677	40 358
Kereskedelem	58 566	74 108
Vendéglátóipar	11 382	13 350
Kisipar	14 927	18 815
Kommunális szolgáltatások	7 867	7 474
Pénzügyi és egyéb szolgáltatások	22 375	15 215
Oktatás és kultúra	37 959	40 323
Egészségügy és szociális ellátás	37 472	34 970
Állami hivatalok	25 859	23 177

Forrás: Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve 1991.
Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve 2001.

Az elmúlt évtizedben csökkent Vajdaság foglalkoztatottainak száma. Jelentős csökkenés tapasztalható az építőiparban, az iparban és a mezőgazdaságban. Számottevően nőtt azonban a kereskedelemben, a kisiparban és a vízgazdálkodásban foglalkoztatottak száma. A gazdasági ágazatok szerint 2000-ben a következő volt a csökkenés: ipar, kereskedelem, mezőgazdaság, oktatás és kultúra, közlekedés és egészségügy stb. Az adatok az ország egészére jellemző gazdasági helyzetet tükrözik.

A nyilvántartás időközben megváltozott. 2003-ban és 2004-ben a Vajdaságban foglalkoztatottak ágazatonkénti megoszlását a következő táblázat mutatja.

2. táblázat: A Vajdaság foglalkoztatottainak ágazat szerinti megoszlása

Ágazat	2003	2004
Mezőgazdaság, erdészet, vízgazdálkodás	14 021	14 028
Halászat	40173	37 507
Bányászat és fémfeldolgozás	571	624
Feldolgozóipar	2 370	2 365
Elektromos áram, gáz- és vízellátás	129 053	117 200
Építőipar	8 709	8 728
Nagy- és kiskereskedelem	16 789	16 024
Vendéglátóipar	22 252	20 274
Közlekedés, raktározás	3 972	3 163
Pénzügyi közvetítés	24 053	22 840
Ingatlanközvetítés	8 098	7 469
Államigazgatás és szociális biztosítás	6 340	6 678
Oktatás	16 685	16 990
Egészségügyi és szociális munka	31 363	31 962
Egyéb kommunális, társadalmi és személyi szolgáltatás	39 814	40 407
Magánháztartások bejelentett foglalkoztatottakkal	9 930	10 151
Összesen – minden ágazatban	364 260	346 259
Önálló tevékenységek	121 073	115 527
Összesen	485 333	461 789

Forrás: A tevékenység bemutatása a 2004-es évben, Tartományi Munkaügyi Központ

A táblázatban látható, hogy a 90-es években a foglalkoztatottak száma mintegy 50 000 fővel csökkent. Ez a tendencia a XXI. század első éveiben is folytatódott: 2004-ben kb. 5%-al kevesebb volt a munkaviszonyban levők száma, mint a 2003-ban. 2004. adatait vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbben az elektromos energia, gáz és víz előállításán dolgoztak, idetartozott a foglalkoztatottak egyharmada. A munkavállalók jelentős száma, kb. 10%-a volt munkaviszonyban kommunális, társadalmi és személyes szolgáltatásokban, halászatban, egészségügyi és szociális szférában. A 2003. év adataihoz képest jelentősen csökkent a foglalkoztatottak száma a közlekedési ágazatban (kb. 20%-kal) évben, a bányászatban és fémfeldolgozásban viszont mintegy 10%-os a növekedés.

3. táblázat: Munkanélküliségi alapadatok (évi átlagos érték)

Kategóriák	1990	2000	2004
Munkanélküliek száma	127 962	231 434	269 910
Munkanélküliségi mutató	14,7%	26,6%	30,65%
Munkát kereső nők			
– száma	77 484	127 191	142 659
– aránya az összes munkanélküli között	60,5%	55,0%	52,85%
Először munkát keresők			
– száma	54 309	135 638	142 633
– aránya az összes munkanélküli között	42,4%	58,6%	52,84

Forrás: Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve 2001. , Községek Szerbiában 2001.
A tevékenység bemutatása a 2004-es évben, Tartományi Munkaügyi Központ

A 90-es évek folyamán Vajdaságban majdnem megduplázódott a munkanélküliség. A munkakereső nők aránya csökkent, míg az először munkát keresők aránya nőtt. A 2004-es év adatainak figyelembevételével elmondhatjuk, hogy az elmúlt 15 évben a munkanélküliek abszolút száma és aránya is nőtt, míg a munkanélküli nők száma nőtt, de arányuk az összes munkanélküliek számában csökkent. Az első munkahelyüket kereső munkanélküliek száma és aránya a 90-es évek folyamán jelentősen megnőtt, míg a XXI. század első éveiben lassú csökkenést mutat.

A munkanélküliek életkor szerinti elemzéséhez csak a 2004. évi évre vonatkozó adatok állnak rendelkezésünkre.

4. táblázat: A munkanélküliek életkor szerinti megoszlása (2004. 12. 31.)

Korcsoport	Összesen %		Nők %	
18 éves korig	1 436	0,5	764	0,3
19–25 év	51 801	19,2	26 395	9,8
26–30 év	42 510	15,7	24 480	9,1
31–40 év	69 984	25,9	40 632	15,0
41–50 év	57 502	21,3	30 531	11,3
50 év felett	46 902	17,4	19 876	7,4
Összesen	270 135	100,0	142 678	52,8

Forrás: A tevékenység bemutatása a 2004-es évben, Tartományi Munkaügyi Központ

2004-ben a legtöbb munkanélküli a 31–40 évesek korcsoportjából került ki, ők alkották az összes munkanélküli több mint negyedét. A 41–50 év közöttiek a munkanélküliek levők 21%-át teszik ki. A legtöbb munkanélküli a munkavállalás szempontjából legnagyobb potenciállal rendelkező korcsoportból kerül ki. Ha ezek a még aktív, ugyanakkor jelentős szakmai tapasztalattal is rendelkező személyek sem találnak munkát, az idősebb vagy túl fiatal munkakeresők elhelyezkedési esélye kevés.

A munkanélküliségi helyzet súlyosságát tovább jelzi, ha megvizsgáljuk a munkanélküliek eloszlását a szerint, hogy milyen régóta várnak munkára.

5. táblázat: A munkanélküliek a munkanélküliség időtartama alapján

Kategóriák	Vajdaság – 2000	
	számérték	%
Munkanélküliek összesen	142 015	100,0
0–6 hónap	11 113	7,8
6–9 hónap	686	0,5
9–12 hónap	13 753	9,7
1–3 év	39 059	27,5
3–5 év	22 291	15,7
5–8 év	26 783	18,9
8 év felett	28 330	19,9

Forrás: Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve 2001.

A fenti adatok alapján az is megállapítható, hogy Vajdaságban, 2000-ben, az ország egészéhez hasonlóan a munkanélküliek döntő többségét a tartósan munkanélküliek alkották: a munkakeresők 92,2%-a hat hónapnál hosszabb ideje várt munkalehetőségre. Legnépesebb csoportjuk, mintegy egyharmaduk, egytől három év között nem volt munkaviszonyban. A vajdasági munkanélküliség súlyosságát jól szemlélteti a tény, hogy a munkanélküliek csaknem egyötöde több mint 8 éve nem dolgozott.

Mivel időközben változott a munkanélküliség időtartamára vonatkozó kimutatás formája, így a 2004. évre vonatkozó adatokat külön táblázatban mutatjuk ki.

6. táblázat: A munkanélküliség időtartama Vajdaságban (2004)

Kategóriák	Lakosok száma összesen	Nők
<i>Első munkahelyre várók</i>	120 086	63 685
1 évig	82 229	40 109
1–2 év	42 694	21 846
2–3 év	33 491	17 586
3–5 év	34 795	18 043
5–8 év	27 323	14 703
8–10 év	14 123	8 088
10 év felett	28 268	18 779
Összesen	262 923	139 154

Forrás: A tevékenység bemutatása 2004-ben, Tartományi Munkaügyi Központ

A 2004-es év adatai azt mutatja, hogy a munkanélküliek többsége (kb. 46%) első munkahelyét keresi, azaz még soha sem volt munkaviszonyban. Az egy éve munkát keresők aránya kb. 31%, és a legsúlyosabb helyzetben levők, a már 10 éve munkanélküliek aránya is agasztó, mert ők adják a munkanélküliek több mint 10%-át. A nők aránya e kimutatás szerint azon munkanélküliek kategóriájában a legnagyobb, akik első munkahelyükre várnak (kb. 24,2%). A legsúlyosabb helyzetben levő munkanélküliek között (több mint 10 éve nem találnak munkát) a nők aránya nagyon magas: az összes munkanélküli 7,1%-a ide tartozik.

A munkanélküliség okai között fontos a munkakeresők iskolai végzettsége is.

7. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása (2000)

Iskolai végzettség	Munkanélküliek %
Munkanélküliek összesen	100,0
Képesítés nélkül	–
Általános iskola, 1–3. osztály	1,00
Általános iskola, 4–7. osztály	2,71
Teljes általános iskola	20,21
Középiskolai végzettség	70,07
Főiskolai végzettség	3,21
Egyetemi végzettség	2,80

Forrás: Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve 2001.

A 2000. év adatai alapján megállapítható, hogy a munkanélküliség legtömegesebben a középiskolai végzettségű munkavállalókat érintette, ők alkották a munkanélküliek mintegy 70%-át. A felsőfokú végzettségűek a munkanélküliek 6,01%-át adták.

A munkanélküliségi helyzet bemutatásakor a munkát keresők iskolai végzettsége, sőt ezen belül a nemek közötti megoszlás is. Valós képet csak akkor kaphatunk, ha megvizsgáljuk azt is, hogy hány szabad, az egyes végzettségnek megfelelő munkahely van Vajdaságban, valamint azt, hogy hányan álltak munkába az elmúlt évben az adott képzettségi szinttel. A nyilvántartási változás miatt a 2004. év ezen adatait is külön táblázatban mutatjuk be.

8. táblázat: A munkanélküliek végzettség szerint (2004)

Végzettségi fokozat	Munka-nélküliek	Munka-nélküli nők	Szabad munka-helyek	Munkába állás	Munkába állás reáli-záció (%)	Foglalkoztatási mutató (%)
I	91 953	49 415	35 053	28 974	82,7	18,59
II	17 580	9 439	13 593	11 797	86,8	18,59
III	74 768	31 126	37 972	30 082	79,2	25,07
IV	68 532	43 714	25 351	20 798	82,0	27,00
V	2 855	584	600	535	89,2	5,60
VI	7 644	4 705	3 506	3 010	85,9	33,84
VII/1	6 494	3 641	14 671	9 534	65,0	117,14
VII/2	76	34	563	198	35,2	166,67
VIII	8	1	374	71	19,0	0,00
Szakképesítés nélkül	109 533	58 854	48 646	40 771	83,8	18,59
Szakképezett	160 377	83 805	83 037	64 228	77,3	20,24
Összesen	269 910	142 659	131 683	104 999	79,7	19,59

Forrás: A tevékenység bemutatása a 2004-es évben, Tartományi Munkaügyi Központ

Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy a munkanélküliek 40%-ának nincs szakképesítése; csak egyszerűbb, szaktudást szinte egyáltalán nem igénylő feladatokat tudnának ellátni. Ilyen munkavállalókra az elmúlt évben volt igény, de csak a munkanélküliek 44%-ának volt elméleti esélye rá, hogy munkát találjon a szabad munkahelyek száma alapján. A munkába állás 83,8%-os volt, vagyis a szabad munkahelyek ilyen arányát tudták betölteni a munkáltatók megfelelő jelentkezővel. A munkanélküliek nagyobb csoportját a szakképesítéssel rendelkezők alkották, s 51,7%-uk számára volt munkalehetőség. Mivel e kategórián belül fontos, hogy a munkát kereső megfelelő, specifikus szaktudással és tapasztalattal rendelkezzen, a szabad munkahelyeknek csak 77,3%-a telt be. A szakképesítéssel rendelkezők alcsoportjait vizsgálva megállapítható, hogy legnehezebben a posztgraduális végzettséggel (magisztrátus, doktorátus) rendelkezők tudtak elhelyezked-

ni. Hiába volt Vajdaságban 374 szabad munkahely, a nagyon specifikus követelmények miatt a munkahelyek csupán 19%-a töltötték be. Pozitívumként könyvelhető el, hogy egyetemi végzettségű, nyilvántartott munkanélküli csak 76 volt az elmúlt évben, de elhelyezkedésük nehézségeiről árulkodik az adat, hogy az egyetemi végzettséget igénylő munkahelyek csupán 35,2%-ára találtak megfelelő munkavállalót.

A 2004-ben a foglalkoztatási mutató 19,59% volt, azzal, hogy a szakképesítéssel rendelkezőknél 20,24%, a szakképesítés nélkülieknél pedig 18,59%. Az előző évhez képest ekkor 66,6%-kal több magiszter helyezkedett el. Legrosszabb helyzetben az V. fokozatú szakképesítésűek voltak: a 2003-ban elhelyezkedetteknek csupán 5,6%-a talált munkát.

A munkanélküliségnek több oka van. Az alábbi táblázat a vajdasági munkanélküliek helyzetének fő okait mutatja be a 2000. októberi helyzetet alapul véve.

9. táblázat: A munkanélküliség okai (2000. október)

Kategóriák	Vajdaság	
	számérték	%
Munkanélküli összesen	142 015	
Először munkát keresők	74 409	
Előzőleg munkaviszonyban lévők	67 606	100,0
A vállalat megszűnése	20 159	29,8
Technológiai felesleg	22 400	33,1
Határozott időre szóló munkaviszony lejárt	9 525	14,1
Idényjellegű munka	4 197	6,1
Önkéntes felmondás	7 392	10,9
Egyéb okok	3 934	5,8

Forrás: Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve 2001.

A munkanélküliség hasonló mértékben jelent problémát az először munkát keresőknek és a munka nélkül maradtaknak. A munkavesztés okai a gazdasági válságra vezethetők vissza: az összeomlott piac és a rendkívül nehéz és rendezetlen gazdálkodási feltételek miatt sok vállalat csődbe jutott, megszűnt, s ez az ott dolgozók teljes elbocsátásával

járt. Sok vállalatban csökkent a termelés, így a foglalkoztatottak jelentős része műszaki felesleggé vált.

Noha a 2004. évre nincsenek pontos mutatók, de megállapítható, hogy a munkanélküliség az előző évek munkanélküliségénél súlyosabb: a nehéz gazdasági helyzet, elavult technológia, kevés beruházás, hosszan elhúzódó gazdasági átszervezés, nagyszámú csődbe ment vállalat stb.

Figyelmet érdemel a további lebontás, azaz mely gazdasági ágazatokban van jelentős munkanélküliség.

10. táblázat: A munkanélküliek száma a gazdasági tevékenységek, a szabad munkahelyek és a munkába állás szerint (2004)

Tevékenység	Munkanélküliek		Szabad munkahelyek		Munkába állás	
	szám	%	szám	%	szám	%
Mezőgazdaság, élelmiszeripar	17 901	7,3	6 691	5,7	5 694	6,2
Erdészet és feldolgozás	3 368	1,4	955	0,8	750	0,8
Geológia, bányászat és fémipar	736	0,3	304	0,3	236	0,3
Gépezet és fémmegmunkálás	29 634	12,1	11 150	9,5	9 733	10,6
Elektrotechnika	9 862	4,0	3 205	2,7	2 551	2,8
Vegyészet, nem fémek és grafika	6 878	2,8	2 640	2,2	2 048	2,2
Textil- és bőripar	16 147	6,6	5 949	5,1	5 360	5,8
Kommunális szolgáltatások és	1 728	0,7	3 621	3,1	1 963	2,1
Geodézia és építészet	5 495	2,2	2 948	2,5	2 272	2,5
Közlekedés	6 980	2,9	4 920	4,2	3 807	4,1
Kereskedelem, vendéglátóipar, turizmus	22 215	9,1	20 963	17,8	17 355	18,8
Közgazdaság, jog és adminisztráció	17 289	7,1	12 968	11,0	9 095	9,9
Oktatás és nevelés	3 559	1,5	7 378	6,3	4 723	5,1
Társadalmi és humán területek	1 384	0,6	987	0,8	541	0,6
Természettudományi-matematikai területek	2 021	0,8	284	0,2	226	0,2
Kultúra, művészetek és tájékoztatás	2 032	0,8	881	0,7	591	0,6
Egészségügy, gyógyszerészet és szociális védelem	3 316	1,4	4 263	3,6	2 916	3,2
Testnevelés és sport	100	0,0	60	0,1	37	0,0
Egyéb	93 815	38,4	27 470	23,4	22 325	24,2
Összesen	244 460	100,0	117 637	100,0	92 223	100,0

Forrás: A tevékenység bemutatása a 2004-es évben, Tartományi Munkaügyi Központ

A munkát keresők legnépesebb csoportja a fémiparból, valamint a kereskedelemből, vendéglátóiparból és turizmusból kerül ki. Jelentős számú a mezőgazdasági és közgazdasági profilú munkanélküliek csoportja is. Kedvező körülménynek tudható be, hogy 2004-ben a legtöbb szabad munkahely a kereskedelem és közgazdaság területén volt: az összes munkába álló 18,8% itt helyezkedett el. Sok szabad munkahely volt a közgazdasági, jogi és adminisztrációs munkakörben is, a szabad munkahelyek 11%-a. A fémipar is sok lehetőséget nyújtott a foglalkoztatásra, 10,6% itt kapott munkát. A testnevelésben és a sportban azonban csak 37 egyén jutott álláshoz.

Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy a 90-es évekhez viszonyítva Vajdaságban, 2004-ben a foglalkoztatottak száma mintegy 10%-kal, vagyis kb. 50 000 fővel csökkent. A 2000. év hasonló adataihoz viszonyítva a csökkenő tendencia megszűnt: az utóbbi 4 év alatt 4228 fővel nőtt a foglalkoztatottak száma.

A 90-es évek folyamán jelentősen csökkent az építőiparban, iparban és mezőgazdaságban dolgozók száma, nőtt azonban a foglalkoztatás a kereskedelemben és a vízgazdálkodásban. A 2004-ben a legtöbben az elektromos energia és a gáz előállításában, valamint a vízgazdálkodásban dolgoztak. A 2003-hoz képest jelentősen csökkent a közlekedésben foglalkoztatottak száma, ugyanakkor többen kaptak munkát a bányászatban és fémfeldolgozásban.

A XX. század utolsó évtizedében Vajdaságban kb. kétszeresére nőtt a munkanélküliek száma. A munkát kereső nők száma nőtt az elmúlt 15 év alatt, de arányuk az összes munkanélküliek számában jelentősen csökkent.

Nőtt az először munkát keresők száma, de a 2000. évtől arányuk az összes munkát kereső vajdasági között csökkenő tendenciát mutat. A 2004-ben, a régióban legtöbb munkanélküli a 31–40 év közötti korcsoportból került ki, de jelentős a 41–50 év közötti munkanélküliek száma is.

A munkanélküliség időtartamára vonatkozó adatokat vizsgálva pozitív tendenciát fedezhetünk fel, mert 2000-ben a munkanélküliek 72%-a várt egy évnél tovább munkára, 2004-ben pedig már csak 69%-uk.

A munkanélküliek iskolai végzettségét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy míg 2000-ben a munkanélküli vajdaságiak kb. 70%-a középisko-

lai végzettségű volt, 2004-ben ez csoport a munkára várók 54%-át alkotta. Az egyetemi végzettségű munkakeresők csoportjában is kisebb a munkanélküliség, mert 2000-ben ők képezték a munkanélküliek 6,01%-át, 2004-ben arányuk 5,2% volt. A végzettséget nem követelő szabad munkahelyek 83,8%-a telt be a 2004-ben, a szakképzettséget igénylő állásokat 77,3%-ban betöltötték.

Vajdaság munkaerő-piaci helyzetét összegezve elmondhatjuk, hogy a munkanélküliség fő kiváltó oka 2000-ben az volt, hogy a munkavállalók nagy része technológiai felesleggé vált, vagy csődbe ment a vállalat, ahol dolgoztak. A munkanélküliség okait ismertető, a 2004-es évre vonatkozó pontos szám adatokkal a nem rendelkezünk, de általánosságban elmondhatjuk, hogy a 2000-ben jelen levő tényezők mellett fontos szerepet játszik a külföldi befektetések elmaradása is.

A 2004-ben a munkát keresők nagy része a fémiparból és a kereskedelem, vendéglátóipar és turizmus területéről került ki. A legtöbb szabad munkahely a kereskedelem, vendéglátóipar és turizmus és a közgazdaság, a jog, valamint az adminisztráció területén volt. Az újonnan elhelyezkedtek jelentős aránya a kereskedelem és a gépészet területén volt tapasztalható.

A munkanélküliségi helyzet nyilvántartásában bekövetkezett változások miatt nehéz összehasonlítani a 2004-es év adatait az előző évek állapotával, de általánosságban elmondható, hogy a súlyos gazdasági helyzet a szakképesítés nélküli munkavállalókat érinti.

A kutatásunkban külön figyelmet szenteltünk a fiatalok munkanélküliségének. Erre vonatkozóan csak az egész köztársaság adatait ismertető forrás áll rendelkezésünkre, de eddigi ismereteink alapján feltelezhetjük, hogy a vajdasági fiatalok helyzete nagyon hasonlít az ország egészében uralkodó helyzethez.

11. táblázat: A 15–25 évesek munkanélkülisége Szerbiában

Év	Összes munkanélküli	15–25 éves		15–18 éves		19–25 éves	
		szám	%	szám	%	szám	%
1999	694 556	191 702	27,6	2 829	0,4	188 876	27,2
2000	716 059	187 600	26,2	2 997	0,4	184 603	25,8
2001	780 632	190 368	24,4	3 963	0,5	186 405	23,9
2002	904 532	196 751	21,8	4 269	0,5	192 482	21,3
2003	945 106	192 167	20,3	4 187	0,4	187 980	19,9

Forrás: Köztársasági Munkaügyi Központ 2004.

Az adatok alapján elmondható, hogy Szerbiában a fiatalok a munkanélküliek 27,6, illetőleg 20,3%-át alkotják. 1999-től a munkanélküli fiatalok aránya fokozatosan csökkent, ami a gazdasági átalakulásnak tudható be. Ebben az időszakban ugyanis sok vállalatot bezártak, tömegesek voltak az elbocsátások, s ez az idősebb munkanélküliek csoportját növelte. A 2003-ban a kiskorúak a fiatal munkanélküliek 2%-át alkották.

A 2004. októberi adatok szerint Szerbiában 838 904 munkanélkült tartottak nyilván, ennek 54,7%-a nő volt.

A 25 évnél fiatalabbak a munkanélküliek 19,56%-át adták, számuk 164 129 volt, közülük a 15–18 éves korosztályba 4307 munkanélküli tartozott, míg a 19 évnél idősebb, de 26 évnél fiatalabbak száma 159 822 volt. Ők a munkát keresők 19,05%-át jelentik.

A fiatalok munkaerő-piaci helyzetének alaposabb megismerését segíti végzettségük bemutatása.

12. táblázat: A fiatal munkanélküliek képzettség szerinti megoszlása

Év	Fiatal munkanélküliek	Fiatal munkanélküli nők	Szakképzettek	Szakképzettek összesen	III–V. fokú végzettség	VI–VIII. fokú végzettség
1999	191 702	105 021	58 494	133 211	130 095	3 116
2000	187 600	103 170	55 759	131 841	128 670	3 171
2001	190 368	102 931	55 326	134 819	131 493	3 326
2002	196 751	104 756	57 425	139 326	135 536	3 790
2003	192 167	99 870	55 505	136 662	132 748	3 914

Forrás: Köztársasági Munkaügyi Központ 2004

Mint látható is, Szerbiában a munkanélküli fiatalok többsége nő, de számuk és arányuk az 1999–2003-ig terjedő időszakban csökkent. A szakképzetlen fiatalok adják a 25 évnél fiatalabb, munkát keresők kb. 30%-át, de számuk és arányuk csökkenő tendenciát mutat. A képzettséggel rendelkezők a fiatal munkanélküliek kb. 70%-át alkotják, de számuk és arányuk növekszik. A középiskolai végzettségűek képezik a fiatal munkanélküliek többségét, kb. 68-69%-át, de arányuk csökken. A középiskolai végzettségű munkanélküliek nagy száma azzal magyarázható, hogy Szerbiában az átlag 7 évig elhúzódó egyetemi tanulmányok miatt kevés 25 évnél fiatalabb egyénnek van egyetemi végzettsége. Az egyetemi végzettségű munkanélküliek a fiatalok 1-2%-át adják, de arányuk növekvő tendenciát mutat.

A 2004 októberében Szerbiában összesen 164 129 fiatal munkanélkülit tartottak nyilván. Köztük 86 037 nő volt, vagyis a 26 évnél fiatalabb munkavállalók több mint fele, azaz 52%-a. Ebben a hónapban a köztársaságban 42 886 szakképzetlen fiatal keresett munkát. Ők alkották a fiatal munkanélküliek 26%-át. A középiskolai végzettségű fiatal munkanélküliek száma 117 303 volt, és ők a munkát keresők többségét, 71,5%-át tették ki, míg az egyetemi végzettségű, 26 évnél fiatalabb munkát keresők közül 3930-at vettek nyilvántartásba. Ők a fiatal munkanélküliek csekély részét, 2,5%-át alkották a vizsgált hónapban.

A szerbiai fiatalok munkanélküliségével kapcsolatban összességként elmondhatjuk, hogy a 15 és 25 év közötti korosztály az összes munkanélküli 20-27%-át teszi ki, többségük a nő. A fiatal munkanélküliek túlnyomó többségének életkora 19 és 25 év között van (kb. 98%), és középiskolai oklevele van.

2. A vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási szándéka és munkaerő-piaci meglátásai – empirikus kutatás

2.1. Bevezető

Annak érdekében, hogy megismerjük a vajdasági magyar fiatalok meglátásait munkaerő-piaci helyzetükről, kérdőíves felmérésen alapuló kutatást végeztünk. A felmérésre 2005. május 15. és június 1-je között került sor Vajdaság magyarlakta területein. A válaszok Vajdaság

következő községeiből érkeztek: Szabadka, Topolya, Magyarkanizsa, Zenta, Törökkanizsa, Ada, Becse, Zombor, Kishegyes, Nagybecskerek, Nagyikinda, Kula, Apatin és Csóka. A reprezentatív minta 324 fiatalot ölelt fel 15 és 28 életév között. A felmérés célcsoportjába egyaránt felvettünk tanulmányaikat folytató, munkaviszonyban levő és munkanélküli fiatalokat véletlen kiválasztás elve alapján. A megkérdezettek véleményét kérdezőbiztosok segítségével ismertük meg, személyes megkérdezés módszerével. A kapott adatokat SPSS 10. for Windows számítógépes program segítségével dolgoztuk fel. A felmérés a Magyarságkutató Tudományos Társaság szakmai felügyeletével készült, a Vajdasági Ifjúsági Fórum technikai segítségét, az Arany János Közalapítvány pedig anyagi támogatását nyújtott hozzá.

A kutatás a következő témaköröket ölelte fel:

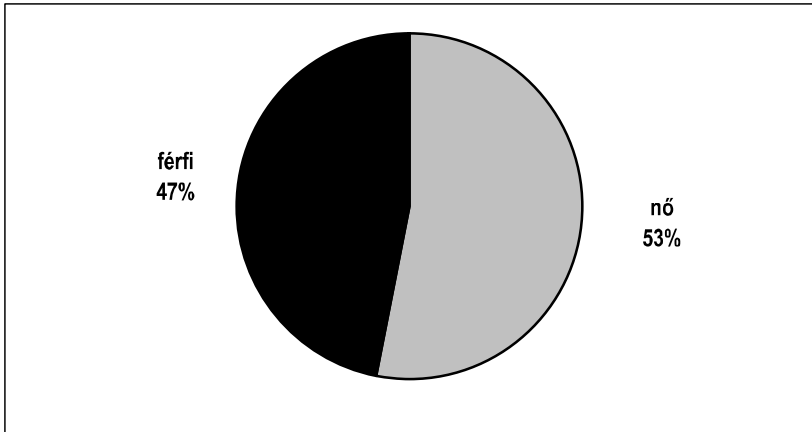
- a megkérdezettek identifikációs alapadatai;
- a megkérdezettek továbbtanulási készsége;
- a megkérdezettek jelenlegi munkaerő-piaci helyzete;
- a munkaviszonyban levő fiatalok munkaerő-piaci helyzete;
- a munkanélküli fiatalok munkaerő-piaci helyzete.

2.2 Az empirikus kutatás eredményei

2.2.1. A megkérdezettek identifikációs adatai

A megkérdezettek következő identifikációs adatait mutatjuk be: nem és kor szerinti megoszlás, családi állapot, lakáskörülmények. Ezenkívül bemutatjuk a megkérdezettek jelenlegi munkaerő-piaci helyzetével kapcsolatos adatokat.

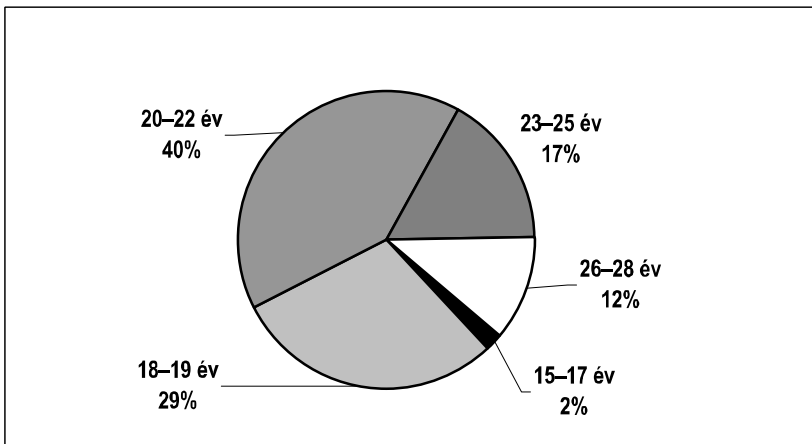
A felmérésben részt vett fiatalok nem szerinti megoszlását az alábbi ábra mutatja.

1. ábra: A megkérdezettek nemek szerint megoszlása

A felmérésben csaknem azonos arányban vettek részt férfiak és nők.

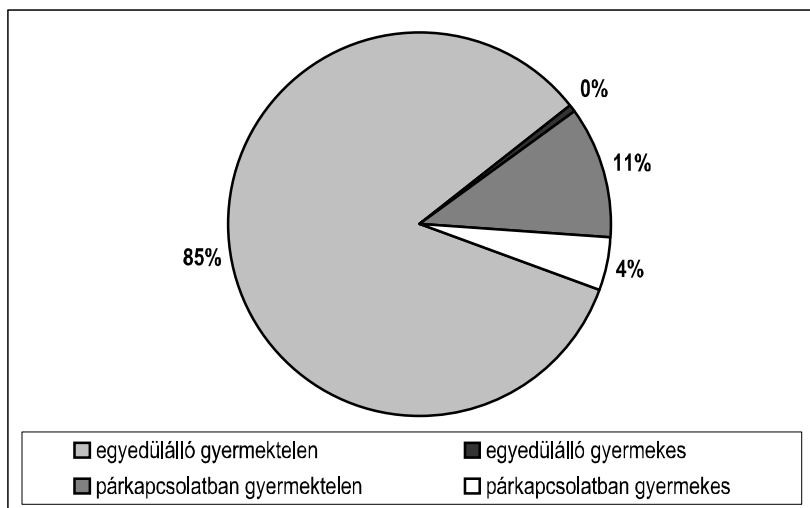
A kutatással felölelt fiatalok életkorát a következő ábra ismerteti.

2. ábra: A megkérdezettek életkor szerinti megoszlása

A megkérdezettek 31,5%-a középiskolás korú, 68,5%-a 20 évnél idősebb. A legnagyobb csoportot a 20–22 év közöttiek alkották: a megkérdezettek 40,5%-a.

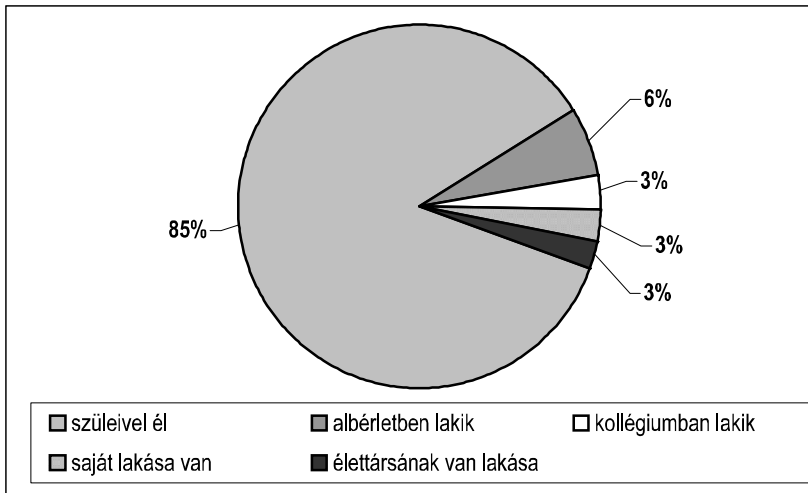
A kutatásban részt vett fiatalok családi állapotát szemlélteti a következő ábra. A családi helyzetre vonatkozó szokásos kategóriák helyett, a megkérdezettek életkorát figyelembe véve, a következő válaszokat lehetett megjelölni: egyedülálló gyermektelen, egyedülálló gyermekes, párkapcsolatban élő gyermektelen és párkapcsolatban élő gyermekes.

3. ábra: A megkérdezettek családi állapota

A fiatalok túlnyomó többsége (85%) még egyedülálló, párkapcsolatban 15% él. Gyermeket a 28 éves kornál fiatalabbak csak 4%-a vállalt. Ezek az adatok Vajdaság specifikus demográfiai és szociális helyzetét jelzik: régióinkban az anyagi nehézségek miatt a fiatalok nagyon későn önállósulnak, későn alapítanak családot és vállalnak gyermeket.

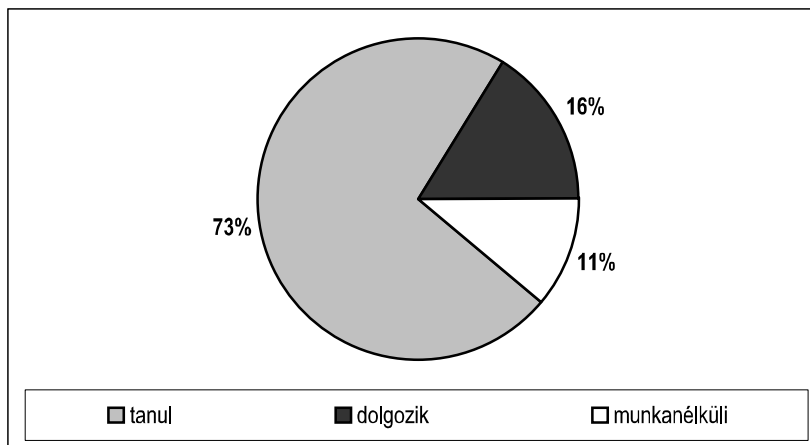
A fiatalok önállóságát mutatják lakáskörülményeik is.

4. ábra: A megkérdezettek lakáskörülményei

A 15–28 év közötti fiatalok túlnyomó többsége (85%) még a szüleivel él, ők még nem önállósultak, anyagi vagy más okok miatt szüleik támogatására szorúlnak. 20% albérletben lakik, de arról, hogy ennek a költségét ki állja, nincsenek adataink. Kollégiumban a fiatalok 3%-a lakik, ők tanulnak, még nem önállóak. Saját lakása van (vagy élettársának van lakása) a fiatalok 3%-ának. Ők képezik a leginkább önállósult fiatal réteget.

A felmérésben részt vett fiatalok 48%-a középiskolás vagy középfokú végzettségű, 52%-uk főiskolás vagy egyetemi hallgató, illetőleg már diplomázott. Jelenlegi munkaerő-piaci helyzetüket, vagyis azt, hogy most mivel foglalkoznak a következő ábra szemlélteti.

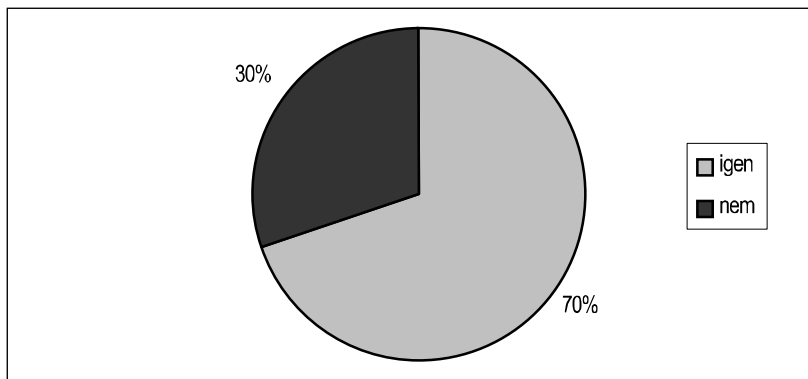
5. ábra: A megkérdezettek jelenlegi munkaerő-piaci helyzete

A válaszadó fiatalok többsége még tanul. A középiskolások zöme a négyéves szakközépiskolába jár (37-en), őket követik a gimnazisták (14-en). Szakmunkásképzőt 4 megkérdezett fiatal látogatja. A középiskolai végzettségűek közül 37-en vannak munkaviszonyban, 30 munkanélküli. A megkérdezettek közül 148 fiatal felsőfokú képzésben vesz részt, 6 már lediplomázott és munka nélkül van, és 15 munkaviszonyban lévő diplomás szakember véleményét is megismertük.

2.2.2 A megkérdezettek továbbtanulási elképzelései

A vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási szándékával kapcsolatban arra kérdeztünk rá, hogy tervezik-e folytatni tanulmányaikat, hol, milyen nyelven és milyen képzésben szeretnének továbbtanulni.

Az alábbi ábra a 15–28 év közötti vajdasági magyar fiatalok általános továbbtanulási törekvését mutatja. A felmérésben résztvevőknek arra a kérdésre kellett válaszolniuk, hogy tervezik-e tanulmányaikat főiskolai vagy egyetemi szinten folytatni, vagy egyéb képzésben részt venni a következő 3 évben.

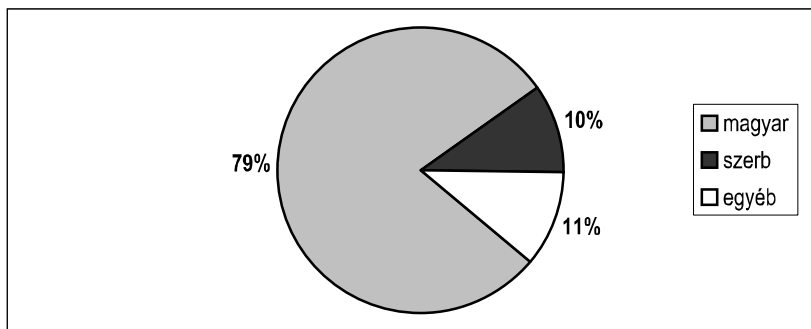
6. ábra: A megkérdezettek továbbtanulási szándéka

A válaszadók jelentős többsége (70%-a) tanulmányai folytatását tervezi, ami a fiatalok nagyfokú továbbtanulási igyekezetét mutatja.

Ahhoz, hogy alaposabban megismerjük a fiatalok továbbtanulással kapcsolatos elképzeléseit, rákérdeztünk arra is, hogy helyileg hol szeretnének tanulni. Mivel ezt nyílt kérdésként tettük fel, többféle választ kaptunk, ezekből kitűnik, hogy a fiatalok túlnyomó többsége Szabadkán folytatná tanulmányait. Ez arra a jelenségre mutat rá, hogy a fiatalok olyan tanintézményeket választanak, ahol teljesen vagy részben magyar nyelven tanulhatnak tovább. A válaszadók kisebb része lenne hajlandó Újvidéken vagy Vajdaság más városában folytatni a tanulmányait. A felmérésben résztvevők több mint 20%-a Magyarországra, illetve más külföldi országba menne.

A kérdőív olyan kérdést is tartalmazott, hogy mit szeretnének a fiatalok tanulni, milyen szakra jelentkezének. A válaszadók többsége a műszaki pálya iránt érdeklődik, őket követik a pedagógiai pálya iránt vonzódók és a közgazdasági szakmákat választók nagy köre.

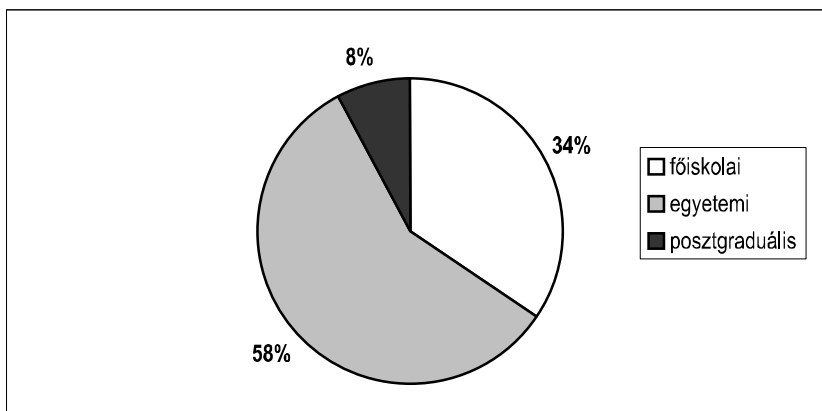
A vajdasági magyar nyelvű oktatás helyzetét elemezve és a magyar nyelvű képzések iránti érdeklődés bemutatása miatt fontos megismerni, hogy a fiatalok milyen nyelven szeretnének továbbtanulni. A válaszadók eldönthették, hogy a magyar, a szerb vagy más nyelvet részesítenek előnyben. A kapott adatokat a következő ábra szemlélteti.

7. ábra: Előnyben részesített tannyelv

A fiatalok túlnyomó többsége (79%) magyar nyelven szeretné folytatni a tanulmányait. A szerbet csak a válaszadók kis százaléka jelölte meg. Az egyéb nyelvet választók többsége angolul szeretne tanulni. Ők azok a fiatalok, akik külföldön tervezik továbbtanulásukat.

Fontosnak tartottuk megtudni azt is, hogy a fiatalok milyen képzési formát választanának. A válaszadók három megadott képzési forma közül választhattak: főiskolai, egyetemi vagy posztgraduális képzés.

8. ábra: Előnyben részesített képzési forma

A fiataloknak több mint fele szeretne egyetemre járni, egyharmaduk főiskolai diplomát szerezne, 8%-a pedig tanulmányai befejezése után magiszteri vagy doktori stúdiumokat tervez.

A fiatalok továbbtanulási szándékának minőségi vizsgálatát oly módon végeztük, hogy a válaszadóknak el kellett dönteniük: egyes, az oktatással, továbbtanulással illetve munkavállalással kapcsolatos állításunkkal mennyire értenek egyet. Tíz állítást kellett véleményezniük és osztályozni aszerint, hogy nagyon egyetértenek vele (5), egyetértenek vele (4), részben igen, részben nem értenek egyet vele (3), nem értenek egyet vele (2) és egyáltalán nem értenek vele egyet (1). Azt, hogy az egyes állításokat hányan és hogyan osztályozták, az alábbi táblázatban mutatjuk be. A könnyebb összehasonlítás érdekében kiszámoltuk azt is, hogy az egyes állításokat hányas átlagosztályzatra minősítették.

Az adatokból megállapíthatjuk, hogy a fiatalok *nagyon egyetértenek* azzal az állítással, hogy napjainkban szinte lehetetlen elhelyezkedni friss középiskolai diplomával. Ez azt mutatja, hogy munkaerő-piaci helyzetüket elég borúsán látják. Azonos arányban *egyetértenek* azzal is, hogy a gimnáziumi végzettség csak az egyetemi felvételinél jelent előnyt, és hogy csak több szakmával boldogulhat az ember. Ez azt jelzi, hogy a gimnáziumot csak akkor érdemes végezni, ha azt főiskolai vagy egyetemi továbbtanulás követi. Akik csak középiskolát akarnak végezni, jobb, ha szakmát nyújtó képzést választanak. Ezt támasztja alá, hogy a fiatalok *nem értenek egyet* azzal, hogy gimnáziumi végzettséggel éppen olyan jól el lehet helyezkedni, mint szakközépiskolai oklevéllel. Emellett a megkérdezettek úgy vélik, hogy jelenleg jobb, egy vajdasági magyar fiatalnak több szakmája van, mert úgy könnyebben boldogul. Azzal az állítással is *egyetértenek*, hogy a középiskola után továbbtanulni csak akkor van értelme, ha az biztos munkahelyet is jelent. Ezenkívül a továbbtanulással kitolódik az időszak, amíg az ember fiatalnak érezheti magát.

A megkérdezettek *részben értettek egyet* azzal, hogy a középiskola után még túl fiatalok a munkába álláshoz. Azzal is csak részben tudtak egyetérteni, hogy érdemes mielőbb munkába állni, mert így az ember korábban jut sikerre a karrierjében. Nem *értenek egyet* viszont azzal az állítással, miszerint továbbtanulás helyett inkább dolgozni kell. Azt az

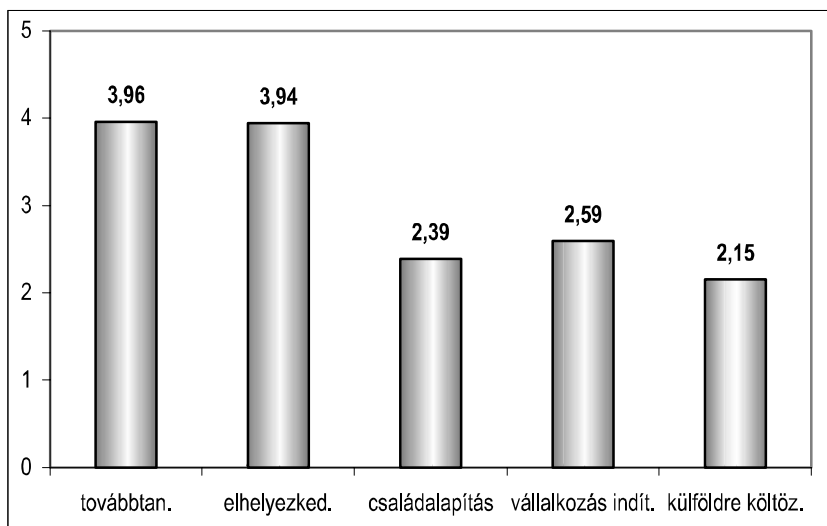
állítást *sem fogadták el*, hogy nem érdemes felsőfokon továbbtanulni, mert utána úgysem kap munkát az ember.

13. táblázat: A megkérdezettek véleménye a továbbtanulással kapcsolatos állításokról

Állítások	Nagyon egyet érték (5)	Egyet érték (4)	Részben igen, részben nem (3)	Nem értek egyet (2)	Egyáltalán nem érték egyet (1)	Átlagérték
1. A gimnáziumi végzettség (érettségi) csak az egyetemi, főiskolai felvételinél jelent előnyt.	52	86	128	30	25	3,34
2. A középiskola utáni képzésnek csak akkor van értelme, ha az munkahelyet is szavatol.	52	89	99	60	23	3,26
3. Manapság csak több szakmával boldogulhat az ember.	69	68	105	69	13	3,34
4. A középiskola elvégzése után az ember még túl fiatal ahhoz, hogy dolgozni kezdjen.	32	42	88	102	60	2,64
5. Manapság szinte lehetetlen elhelyezkedniük a friss diplomás középiskolai végzettségűeknek (érettségizetteknek).	116	111	69	22	6	3,95
6. Gimnáziumi végzettséggel éppen olyan jól el lehet helyezkedni, mint a szakközépiskolai végzettséggel.	5	24	71	129	94	2,12
7. Továbbtanulás helyett inkább dolgozni kell!	7	12	57	102	144	1,87
8. Érdemes minél előbb elkezdenni dolgozni, mert akkor az ember korábban jut előbbre a karrierjében.	9	26	120	113	55	2,61
9. A továbbtanulással kitolódik az időszak, amíg az ember fiatalnak érezheti magát.	50	87	90	62	35	3,17
10. Nem érdemes felsőfokon továbbtanulni, hiszen utána úgyis munkanélküli lesz az ember.	6	18	63	111	126	1,97

Leszögezhetjük, hogy fiatalok szerint manapság a friss diplomás középiskolásoknak nagyon nehéz munkához jutniuk, ezért több szakmával nagyobb az esélyük. Mivel gimnáziumi végzettséggel nehéz elhelyezkedni, a gimnáziumnak csak akkor van értelme, ha valaki tovább szeretne tanulni. A felsőfokú képzésben való részvétellel tovább fiatalnak érezheti magát az ember, és csak akkor érdemes főiskolára, egyetemre menni, van az oklevél biztosan jelent munkahelyet is. A fiatalok fontosabbnak tartják a továbbtanulást, mint azt, hogy minél korábban munkába álljanak. Nem egyeznek azzal, hogy nem érdemes felsőfokon tanulni, mert utána úgysem kap munkát az ember. Ezek az adatok is azt támasztják alá, hogy a megkérdezettek továbbtanulási szándéka kedvező.

Fontosnak tartottuk a fiatal szakembereknek a diploma megszerzése utáni terveit. A válaszadóknak diplomázásuk utáni céljaik között fontossági sorrendben kellett rangsorolniuk a továbbtanulást, az elhelyezkedést, a családalapítást, az önálló vállalkozás indítását és a kivándorlást. (A nagyobb értékek a fontosabb, míg a kisebb értékek a kevésbé fontos célokat mutatják.)

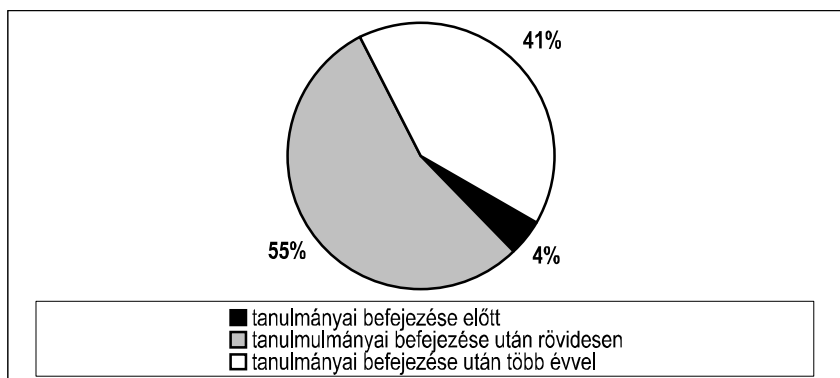

9. ábra: A válaszadók diplomázás utáni terveit

Az adatok alapján elmondható, hogy a megkérdezett 15–28 éves fiatalok legfontosabb célja a továbbtanulás, de szinte ugyanolyan jelentős a munkába állás is. A vállalkozásindítás és a családalapítás a kevésbé fontos célok közé tartozik. A felsorolt lehetőségek közül a legkisebb osztályzatot a kivándorlás kapta.

2.2.3. A megkérdezettek munkaerő-piaci percepciója

A fiatalok munkavállalással kapcsolatos véleményének bemutatását arra a kérdésre adott válaszaikkal kezdjük, hogy szerintük mikor fognak képzettségüknek megfelelő munkát kapni. A következő válaszlehetőségek: tanulmányaim befejezése előtt, tanulmányaim befejezése után rövidesen és tanulmányaim befejezése után több évvel.

10. ábra: Az elhelyezkedés várható időpontja

Mint látható, többségük úgy véli, hogy tanulmányai befejezése után rövidesen munkát talál. Aggasztó azonban az, hogy a fiatalok 41% úgy gondolja, hogy a tanulmányai befejezése után több évig kell várnia megfelelő munkára. A megkérdezettek csupán 4% gondolja úgy, hogy még a tanulmányai alatt van rá esélye.

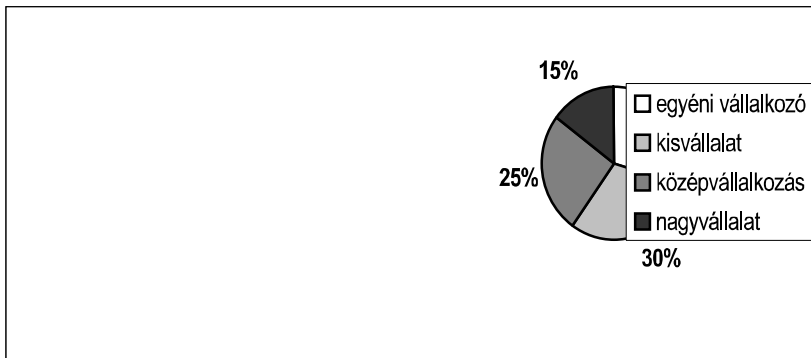
A vajdasági magyar fiatalok munkavállalási percepciójának megismerése során fontos megtudnunk azt, hogy mely szempontok szerint választanak meg munkahelyüket. A válaszadók a szakmai fejlődés, a karrier-lehetőség, a megfelelő fizetés, a biztos munkahely, az munkaköri önállóság és a kreativitás fontosságát határozták meg.

14. táblázat: A megkérdezettek munkahely-kiválasztási szempontjai

Szempontok	Nagyon fontos (3)	Fontos (2)	Nem fontos (1)	Átlagérték
Szakmai fejlődés	228	87	3	2,71
Karrier	165	135	17	2,47
Fizetés nagysága	284	35	2	2,87
Biztos munkahely	293	23	5	2,89
Önállóság	142	152	22	2,38
Kreativitás	190	109	12	2,57

A fentiek szerint a fiatal munkavállalók számára a legfontosabb szempont a biztonságot nyújtó munkahely és az anyagi biztonság. Ezt követi a szakmai fejlődés lehetősége, a munkahelyi kreativitás, a karrier és az önállóság a munkában.

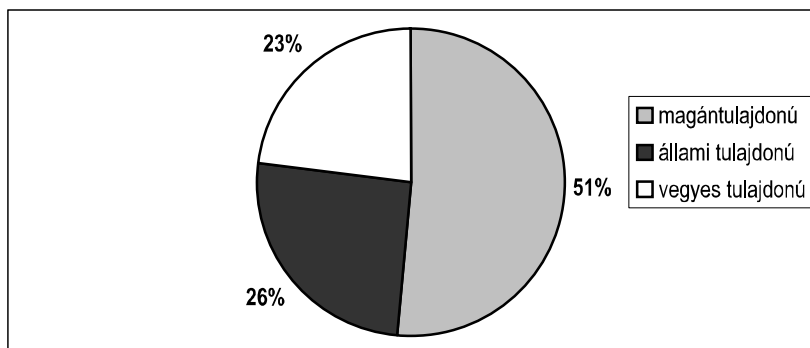
A szerbiai privatizációs folyamatok jelentős mértékben megváltoztatják a vállalatok nagyságát és tulajdonformáját. A nagyvállalatok átalakulása során több közepes nagyságú vállalat jött létre. Emellett a piacgazdaság elveinek alapján várhatóan növekedni fog a magántulajdonban levő kis- és közepes vállalkozások száma is. A felmérés kitért annak elemzésére is, hogy a vizsgált társadalmi csoport tagjai mennyire vannak tisztában a vázolt gazdasági változásokkal, milyen típusú vállalatban helyezkednének el.

11. ábra: Az elhelyezkedési céllal keresett vállalat típusa

A válaszadók azonos arányban szeretnék egyéni vállalkozóként vagy kisvállalatban munkavállalóként dolgozni. Ez azt mutatja, hogy többségük tisztában van a kisvállalatok előnyeivel, és ott szeretne vagy tulajdonosként, vagy alkalmazottként dolgozni.

Azt, hogy milyen tulajdonformájú vállalatban helyezkednének el, a következő ábra mutatja be.

12. ábra: A megkérdezettek által preferált vállalati tulajdonforma

A fiatalok többsége magántulajdonban levő cégben szeretne munkát kapni. Úgy vélik tehát, hogy ez a tulajdonforma a nyújt leginkább lehetőséget az egyéni boldoguláshoz.

A munkavállaló fiatalok jövőbeni munkaerő-piaci helyzetét jelentősen meghatározza az, hogy mit hajlandók megtenni egy számukra kedvező munkalehetőségért. A megkérdezetteknek el kellett dönteni, hogy hajlandók-e szakmai továbbképzéseken részt venni, új készségeket illetve képességeket elsajátítani, új idegen nyelvet tanulni, minden nap utazni, napi 10-12 órát dolgozni, a szabadidejüket is munkával tölteni, illetve külföldre költözni.

15. táblázat: Mit vállalnának a megkérdezettek egy kedvező munkalehetőség érdekében?

„Áldozat-vállalás”	Igen	Nem	Nem tudja
Szakmai továbbképzéseken való részvételt	307	3	13
Új készségek elsajátítását	299	6	18
Új idegen nyelv tanulását	244	29	50
Külföldre költözést	142	86	95
Mindennapos ingázást	112	100	111
Napi 10-12 órás munkaidőt	104	129	90
Szabadidőben / hétvégén is dolgozni	29	231	63

Mint látható is, a fiatalok túlnyomó többsége hajlandó szakmai továbbképzéseken részt venni és újabb készségeket elsajátítani, valamint új idegen nyelvet tanulni. Jelentős részük kész arra is, hogy külföldre költözzön, minden nap ingázzon vagy napi 10-12 órát dolgozzon egy jobb munkahely érdekében. Azt azonban, hogy szabadidejüket és a hétvégét is munkával töltsék, a fiatalok túlnyomó többsége túl nagy áldozatnak tartja még egy kedvező munkalehetőség reményében is.

A vajdasági magyar fiatalok szülőföldjükön való munkavállalását döntően befolyásolja az, mennyire tartják reálisnak, hogy elvárásaiknak megfelelő munkalehetőséget találnak lakóhelyükön, Vajdaságban, Szerbiában és külföldön.

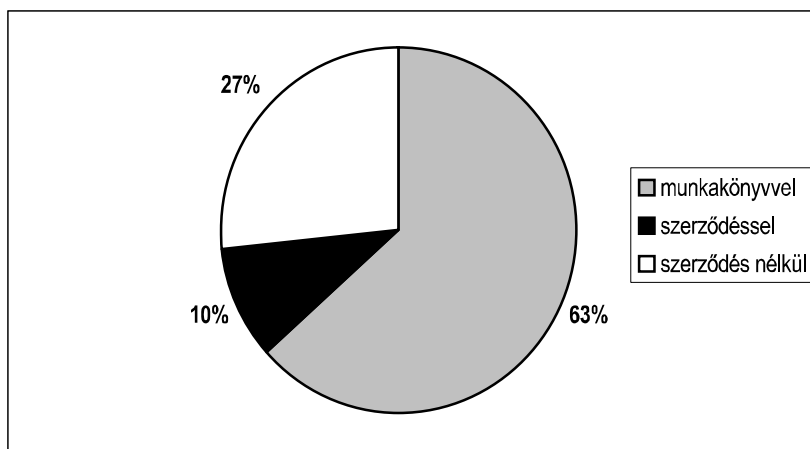
16. táblázat: A megkérdezettek meglátásai elhelyezkedési lehetőségeikről

	Nagyon valószínű (3)	Valószínű (2)	Nem valószínű (1)	Átlagérték
Lakóhelyén	57	112	137	1,74
Vajdaságban	77	196	28	2,16
Szerbiában	51	126	99	1,82
Külföldön	113	95	89	2,07

A fiatalok válaszaiból az tűnik ki, hogy elhelyezkedési lehetőségeiket legjobbnak Vajdaságban tartják. Ezután következik a kedvezőnek ítélt munkába állás külföldön. Azt azonban, hogy Szerbiában vagy lakóhelyükön találnak munkát, nem tartják nagyon valószínűnek. A felmérés eredményei szerint a megkérdezettek bíznak benne, hogy ha lakóhelyükön nem is, de Vajdaságban valahol megfelelő munkát kapnak. A külfölddel kapcsolatos kedvező meglátások a vajdasági magyar fiatalok nagy migrációs hajlamát mutatják.

2.2.4. A munkaviszonyban levő fiatalok munkaerő-piaci helyzete és percepciója

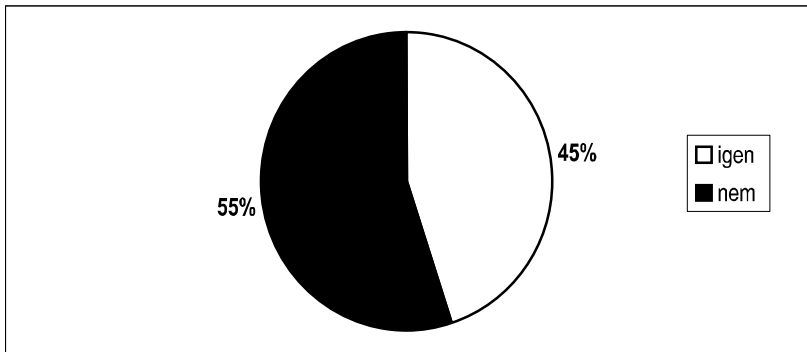
A munkaviszonyban levő fiatal réteg munkavállalói helyzetét elsősorban az mutatja, hogy milyen jogi keretek között dolgoznak.

13. ábra: A válaszadók munkaviszonyának jogi kerete

A fiatalok többsége szabályosan bejelentett munkaviszonyban van. Ez a vajdasági magyar pályakezdők munkaügyi jogbiztonságát mutatja. Jelentős azonban azoknak az aránya is (27%), akik munkaügyi szerződés nélkül, vagyis a szürkegazdaságban dolgoznak.

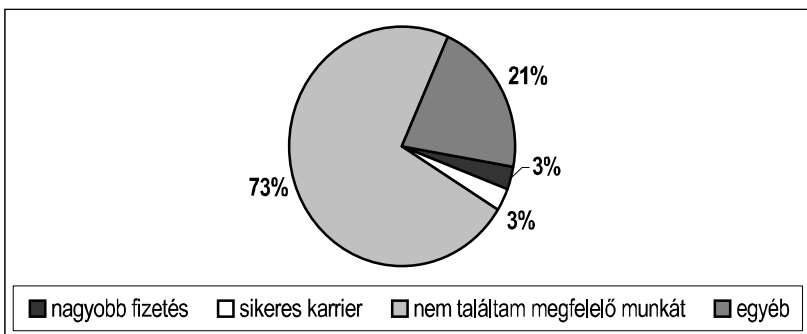
A fiatalok iránti munkaerő-piaci keresletet szemléltetetheti, hogy képzettségüknek megfelelő munkát végeznek-e, vagy sem.

14. ábra: A válaszadók megoszlása a képzettségüknek megfelelő munka szerint

A vizsgálódás adatai azt mutatják, hogy a fiatalok többsége nem végez a végzettségének megfelelő munkát. Ez a tény a súlyos vajdasági munkanélküliségi helyzetre utal.

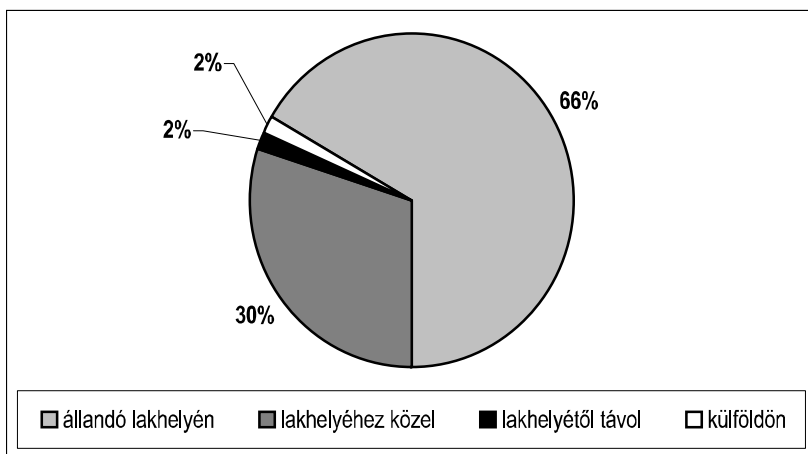
A kérdőív következő kérdésében arra kerestük a választ, hogy a pályakezdők miért vállaltak el képzettségüknél alacsonyabb munkát. A felmérés során a következő választási lehetőségeket kínáltuk: mert így többet tudok keresni, mert ez a munka jobb karrierlehetőséget kínál, mert nem találtam megfelelő munkát és egyéb okok.

15. ábra: A képzettségnél alacsonyabb szintű munka elfogadásának okai

A megkérdezett fiatalok többsége azért vállalt végzettségének nem megfelelő, alacsonyabb szintű munkát, mert nem talált a szakmájában megfelelő munkalehetőséget. Ez szintén a fiatalok jelentős munkanélküliségére hívja fel a figyelmet.

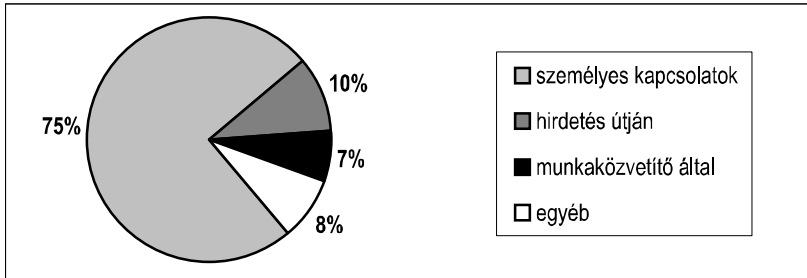
A fiatalok munkaerő-piaci helyzetét ismerteti az is, hogy a megkérdezettek szakemberek hol találtak munkát: állandó lakóhelyükön, lakóhelyükhöz közel, lakóhelyüktől távol vagy külföldön.

16. ábra: A megkérdezettek megoszlása a munkahely helye szerint

A válaszadók túlnyomó többsége (99%) lakóhelyén vagy ahhoz közel állt munkába.

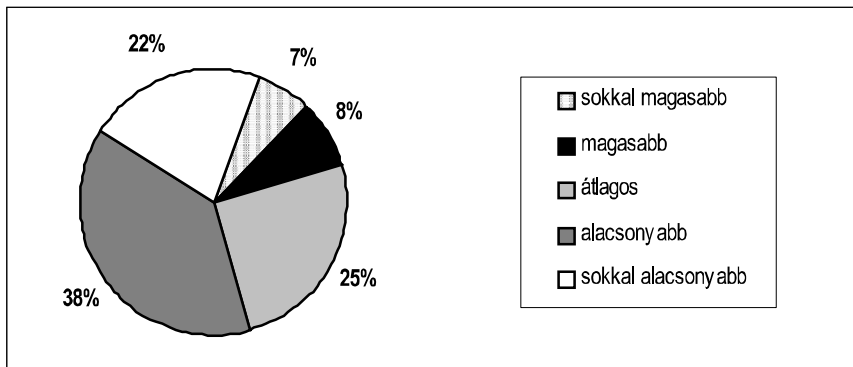
A munkakinálatról való tájékozódás módját is vizsgáltuk, vagyis hogy a fiatalok hogyan értesültek a munkalehetőségről, amikor a jelenlegi munkahelyükre pályáztak. A válaszlehetőségek között szerepelt: személyes kapcsolatok által, hirdetés útján, munkaközvetítő segítségével, egyéb.

17. ábra: A válaszadók értesülése arról a munkalehetőségről, melyet most végeznek

Az, hogy a munkaviszonyban levő fiatalok többsége (75%) személyes ismeretségeken keresztül értesült jelenlegi munkahelyéről, azt jelenti, hogy térségünkben még mindig nincs szabályos, esélyegyenlőséget nyújtó tájékoztatás a munkalehetőségekről és az informális kiválasztási módok érvényesülnek.

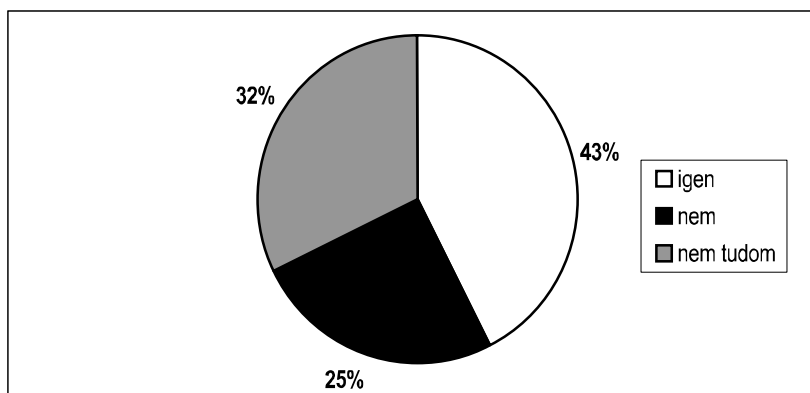
A vajdasági magyar szakemberek anyagi megbecsülését mutatja a fiatalok fizetésének magassága. A válaszadóknak saját fizetésük nagyságát kellett megítélni a szerbiai átlagfizetéshez viszonyítva.

18. ábra: A megkérdezettek fizetésének viszonyítása a szerbiai átlagfizetéshez

A felmérésben részt vett munkaviszonyban levő fiatalok egyharmada úgy véli, hogy fizetése a szerbiai átlagfizetéseknél alacsonyabb, csaknem egynegyede úgy ítéli meg, hogy az átlagosnál sokkal kevesebbet keres, míg a válaszadók 15%-a szerint az átlagosnál magasabb, illetve sokkal magasabb a bére.

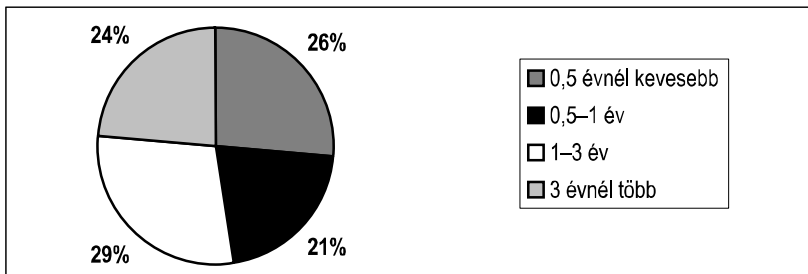
Hogy e társadalmi réteg mennyire elégedett jelenlegi a munkahelyével, megtudhatjuk a következő kérdésre adott válaszokból: a közeljövőben tervez-e munkahely-változtatást.

19. ábra: A megkérdezettek munkahely-változtatási szándéka

Mint az ábrából látható, munkavállalók többsége tervez munkahely-változtatást. A pályakezdő fiatalok csupán 25%-a elégedett jelenlegi munkahelyével.

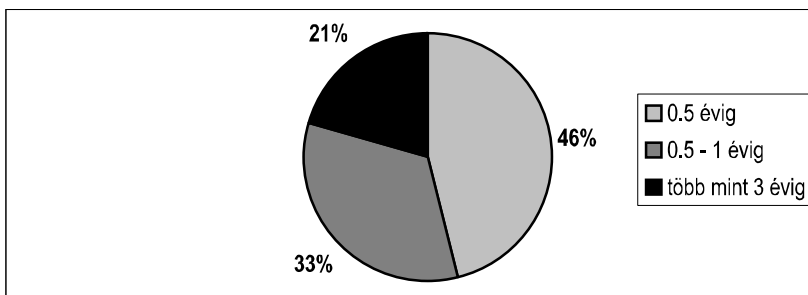
2.2.5. A munkanélküli fiatalok munkaerő-piaci helyzete és percepciója
A felmérésben 39, 15–28 év közötti, vajdasági magyar munkanélküli fiatal vett részt. Munkaerő-piaci helyzetüket és az ezzel kapcsolatos meglátásaikat mutatjuk be a következő néhány ábrán.

20. ábra: A fiatalok munkanélküliségének időtartama

A felmérésben részt vett fiatalok nagyon különböző ideje várnak már munkára, összegezeként azonban elmondhatjuk, hogy többségük (74%) több mint fél éve munkanélküli, fiatalok 24%-a pedig már több mint három éve nem talál megfelelő munkát.

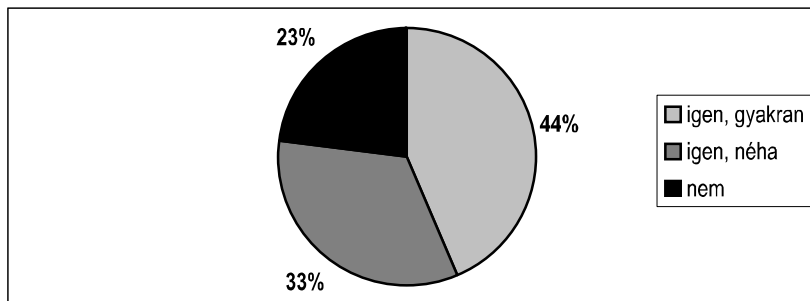
A munkanélküliek terveit megismerhetjük abból a válaszból, hogy meddig hajlandóak még várni a végzettségüknek megfelelő munkalehetőségre.

21. ábra: Várakozási hajlandóság a végzettségnek megfelelő munkalehetőségre

A fiatalok többsége még fél évig hajlandó megfelelő állásra várni. Az a tény, hogy a pályakezdők 21%-a három évnél is hosszabb ideig hajlandó várni egy kedvező munkahelyre, a vajdasági foglalkoztatási helyzet súlyosságát mutatja.

A munkanélküli fiatalok valós munkanélküliségéről pontosabb képet kaptunk azzal a kérdéssel, hogy találnak-e, illetve vállalnak-e alkalmi munkát.

22. ábra: A munkanélküli fiatalok alkalmi munkavállalása

Az, hogy a megkérdezett, munkanélküliként nyilvántartott fiatalok háromnegyede változó gyakorisággal, de vállal alkalmi munkát, a szürkegazdaság méreteit sejteti.

A vajdasági magyar fiatalok munkanélküliségének okait szemlélte-ti válaszuk arra a kérdésre, hogy szerintük miért nem találtak még munkát.

17. táblázat: A válaszadók meglátásai munkanélküliségük okairól (több válaszlehetőség)

Okok	Nyilatkozók	
	szám	%
Kapcsolatok, ismerettség hiánya	20	51
Munkatapasztalat hiánya	11	28
Munkakeresési módok ismeretének hiánya	7	18
Idegen nyelvek ismeretének hiánya	6	15
Számítógépes ismeretek hiánya	6	15
A tanulmányok nem készítettek fel a szakmára	6	15

A felmérésben részt vett fiatalok többsége úgy véli, hogy munka nélküliségének fő oka a megfelelő szakmai kapcsolatok hiánya. Ez az adat alátámasztja, hogy a munkaadók megkerülik a munkaerő formális toborzását és kiválasztását. Jelentős számú fiatal véli úgy, hogy munkatapasztalat hiányában nem talált munkát. Ez a pályakezdők munkába állási nehézségeit szemlélteti, s azt az ördögi kört, hogy munkába állás nélkül munkatapasztalatot sem szerezhetnek.

2.3. Összegezés

A felmérés adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a 15–28 év közötti vajdasági magyar fiatalok többsége még tanul, egyedülálló, nem vállalt még gyermeket és szüleinél lakik, azaz még nem önálló.

A válaszadó fiatalok továbbtanulási készsége nagy, többségük magyar nyelven szeretne továbbtanulni egyetemi szinten, Szabadkán, vagy más vajdasági városban. Legtöbbjük a műszaki, pedagógusi vagy közgazdászti pályát választaná. A fiatalok számára jelenleg a legfontosabb életcél a továbbtanulás és az elhelyezkedés. Véleményük szerint jelenleg Vajdaságban a frissen végzett középiskolásoknak nehéz elhelyezkedni, a gimnázium pedig inkább csak a továbbtanulásnál jelent előnyt, hiszen gimnáziumi végzettséggel nehezebb munkát találni, mint szakközépiskolai diplomával. A fiataloknak csak több szakmával van esélyük a boldogulásra, és a továbbtanulásnak is – mellyel hosszabb lesz az időszak, amíg fiatalnak érzi magát az ember – csak akkor van értelme, ha javulnak vele a munkaerő-piaci esélyek. A fiatalok nem értenek egyet azzal, hogy nincs értelme a főiskolai vagy egyetemi képzésnek, és hogy a korábbi karrierbeindulása lehetőség miatt mielőbb munkába kell állni.

A munkaerő-piaci helyzetükkel kapcsolatban a fiatalok többsége reméli, hogy tanulmányai befejezése után rövidesen talál munkát. A munkalehetőség kiválasztásánál a válaszadók többsége számára legfontosabb szempont a munkahely stabilitása és a fizetés nagysága. A fiatalok a magántulajdonban levő kisvállalatokat részesítik előnyben, amikor a számukra ideális munkahelyről kell döntést hozni. A kedvező munkalehetőségért a fiatalok készek szakmai továbbképzéseken részt venni, új készségeket elsajátítani és új idegen nyelvet tanulni. A szabadidejüket azonban nem áldoznák fel még egy kedvező állásért

sem. A vajdasági magyar fiatalok legkedvezőbbnek vajdasági munkaerő-piaci helyzetüket tartják, ugyanis úgy vélik, hogy ha lakóhelyükön nem is, de a tartomány területén sikerül valahol elhelyezkedniük.

A munkaviszonyban levő fiatalok munkaerő-piaci helyzetének elemzése rámutat arra, hogy e réteg többsége tisztázott jogi körülmények között, lakóhelyén vagy annak közelében dolgozik. A munkalehetőségről a válaszadók többsége személyes kapcsolatokon keresztül értesült, ami arra utal, hogy Vajdaságban a munkaadók többsége nemformális munkaerő-toborzási módszereket alkalmaz. A fiatalok többsége nem a képzettségének megfelelő munkát végez, amit megfelelő munkalehetőség hiányában voltak kénytelenek elfogadni. Ez a vajdasági szakemberek jelentős munkanélküliségére utal. A fiatal munkavállalói réteg többsége úgy véli, hogy a fizetése a szerbiai átlagfizetésnél alacsonyabb. Ezen réteg nem elégedett jelenlegi munkaerő-piaci helyzetével, hiszen a fiatalok többsége az elkövetkező 3 évben munkahely-változtatást tervez.

A munkanélküli vajdasági magyar fiatalok többsége több mint fél éve munkanélküli és még kb. fél évig hajlandó megfelelő munkalehetőségre várni. A megkérdezettek többsége alkalmi munkákat vállal és úgy gondolja, hogy munkanélküliségnek fő oka, hogy nem rendelkezik kapcsolatokkal, ismeretségekkel, melyek az elhelyezkedés fő tényezői jelenleg Vajdaságban.

A vajdasági magyar fiatalok tisztában vannak munkaerő-piaci helyzetük nehézségeivel, reális meglátásaik vannak a jelenlegi munkanélküliségről, de a kedvező továbbtanulási szándékuk és a szakmai előrehaladás miatti áldozatvállalásuk alapján nincs okunk borúlátásra jövőbeni boldogulásukat illetően.

Felhasznált irodalom

1. Gábrity Molnár I. A munkaerőpiac általános tendenciái Szerbiában. *Kisebbségi lét és érvényesülés – A magyar lakosság munkaerő-piaci kihívásai a Kárpát-medencében*. Fábri I. (szerk.), Budapest, Lucidus Kiadó (2003).
2. Gábrity Molnár I. Foglalkoztatottság és munkanélküliség – tanulmány. Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság (2000).
3. Gábrity Molnár Irén, T. Mirnics Zsuzsanna: *Mozaik 2001 Gyorsjelentés – Vajdaság*, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002.
4. B. Tóth E. (2003) Munkahelyet keresek. *Magyar Szó*, 2003. július 12.
5. *Zakon o radu*, (Munkaügyi törvény) Službeni glasnik Republike Srbije, 70/2001 és 73/2001.
6. *Zakon o radu*. (Munkaügyi törvény) Službeni glasnik Republike Srbije, 24/2005.
7. *Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti*. (Foglalkoztatási- és a munkanélküliek biztosítását szabályozó törvény) Službeni glasnik Republike Srbije, 71/2003.
8. *Statistički godišnjak Jugoslavije*. (Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve) Savezni zavod za statistiku, Beograd, 2002.
9. *Statistički godišnjak Jugoslavije*. (Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve) Savezni zavod za statistiku, Beograd, 2001.
10. *Statistički godišnjak Jugoslavije*. (Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve) Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1992, 1991.
11. *Statistički godišnjak Jugoslavije*. (Jugoszlávia Statisztikai Évkönyve) Savezni zavod za statistiku, Beograd.
12. *Opštine u Srbiji 2001*. (Községek Szerbiában) Institut za informatiku i statistiku Srbije, Beograd.
13. *Izveštaj o radu za 2004 godinu*. (A tevékenység bemutatása a 2004-es évben) Pokrajinska služba za zapošljavanje, Novi Sad, 2005.
14. *Tržište rada i mladi u republici Srbiji*. (A szerbiai fiatalok munkaerő-piaci helyzete) Republika Srbija, Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd, 2004.